ВСТУП

Одна з найзначніших давньогрецьких держав Північного Причорномор'я — Ольвія, була заснована вихідцями з Мілету (Мала Азія) на правому березі Бузького лиману за 35 км від сучасного міста Миколаєва близько середини VI ст. до н. е. і проіснувала майже ціле тисячоліття. Широкі культурні та торговельні зв'язки з античними центрами Малої Азії, острівної та материкової Греції та іншими середземно- та причорноморськими містами призвели до того, що Ольвія була добре відома в античному світі. Більше того, у другій половині V ст. до н. е. Ольвія, очевидно, входила до складу Афінського морського союзу. Це було квітуче місто-держава, етап найвищого піднесення якого припадає на кінець IV — першу половину III ст. до н. е. У цей час площа міста досягала понад 50 га при кількості населення 15—20 тис. чол. У його сільській окрузі існувало близько півтори сотні поселень. Ольвія мала тісні зв'язки і з оточуючими племенами, від яких інколи могла якоюсь мірою залежати або бути у дружніх стосунках, на прискорення культурно-економічного та соціального розвитку яких безумовно мала значний вплив.

Згадки про неї є й у античних авторів, зокрема в батька історії Геродота, який, на думку ряду дослідників, міг відвідати Ольвію близько середини V ст. до н. е. Геродот залишив нам цікаве оповідання про скіфського царя Скіла, який мав у Ольвії власний палац і частину часу проводив там, залишаючи свій почт під оборонними мурами у передмісті. Згадується Ольвія і у пізніших авторів, зокрема у рітора з Віфінії Діона Хрісостома, який побував у Ольвії наприкінці I ст. н. е. Діон описує ольвіополітів, їх вигляд, філософсько-естетичні уподобання, любов до творів Гомера, тяжкий стан зовнішньополітичної ситуації та ін. З I ст. н. е. Ольвія привертає до себе увагу Риму і в середині II ст. н. е. при Антоніні Пії тут розташовується римський загін, після виведення якого Ольвія переживає дві готські навали. Поступово життя тут завмирає і після середини IV ст. н. е. згадок про Ольвію немає. Античне місто поринає у забуття. Життя на його руїнах більше ніколи не відроджується і саме місцезнаходження стає невідомим.

Лише майже через півтора тисячоліття у дев'яності роки XVIII ст. академік П. С. Паллас ідентифікує із античним містом Ольвія «урочище Ста могил», де на той час було відомо вже багато знахідок пам'яток античної культури. Звідси ж турки добували каміння для будівництва Очаківської фортеці.

З цього часу Ольвія все більше і більше привертає до себе увагу наукової громадськості. У XIX ст. тут провадяться епізодичні розкопки, які з початку XX ст. вже стають систематичними завдяки видатному археологу Б. В. Фармаковському.

У 1921 р. залишки Ольвії беруться під охорону державою, у 1926 р. тут створюється державний археологічний заповідник, який спочатку існує у системі наркомпросу, у 30-ті роки переходить до системи Академії наук України. Після смерті Б. В. Фармаковського Ольвія досліджується спільними експедиціями ІІМК (пізніше ЛВІА ІА АН СРСР) (О. М. Карасьов, О. І. Леві) та ІА АНУ (Л. М. Славін), з початку 70-х років — головним чином Інститутом археології НАНУ і з кінця 80-х років — виключно ним.

Ольвійській проблематиці присвячені багато наукових статей та близько трьох десятків збірок та монографій, у тому числі зарубіжних. Здобуті під час розкопок пам'ятки культури прикрашають експозиції багатьох музеїв України, Росії та далекого зарубіжжя. Під час розкопок тут працюють вчені України, Росії, інших країн щорічно проходять археологічну практику сотні студентів, відвідують десятки тисяч екскурсантів. Є там фонди, бібліотека та невеликий музей. Колектив заповідника веде роботи по консервації і частковій реставрації архітектурно-будівельних залишків (захисних мурів та башт, житлових будинків, культурних ділянок з храмами та вівтарями центральної площі — агори, поховальних споруд, гончарних печей, винокурень тощо), що знаходяться просто неба.

Особливий науковий та громадський інтерес Ольвія становить у зв'язку з тим, що, з одного боку — це типовий античний поліс, пов'язаний усім своїм життям з античним світом, а з другого — це поліс, життя якого проходило на краю ойкумени в оточенні місцевих племен і буття якого значною мірою залежало від нього.

Враховуючи значення цієї пам'ятки та великий інтерес до неї з боку фахівців та широких суспільних кіл, які цікавляться минулим нашої країни (бо ж Ольвія була невід'ємною частиною давнього світу на території майбутньої України), редколегія журналу «Археологія» підготувала цей випуск, де зібрані останні розробки з різних питань історії та культури Ольвійської держави. Читачі, які зацікавляться цією тематикою, зможуть скористатися спеціальною літературою, посилання на яку є у примітках до статей журналу, а найважливіші узагальнюючі праці наведені у кінці цього вступу.

Анохин В. А. Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья.— К., 1989.

Античная культура Северного Причерноморья.— К., 1984.

Античная культура Северного Причерноморья в первые века нашей эры.— К., 1986.

Античные древности Северного Причерноморья.— К., 1988.

Буйских С. Б. Фортификация Ольвийского государства (первые века нашей эры).— К., 1991.

Бураков А. В. Козырское городище рубежа и первых столетий нашей эры.— К., 1976.

Виноградов Ю. Г. Политическая история Ольвийского полиса. VII—I вв. до н. э. Историко-эпиграфическое исследование.— М., 1989.

Исследования по античной археологии Северного Причерноморья.— К., 1980.

Карышковский П. О. Монеты Ольвии. Очерк денежного обращения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху.— К., 1988.

Козуб Ю. І. Некрополь Ольвії V—IV ст. до н. е.— К., 1974.

Крапивина В. В. Ольвия. Материальная культура в I—IV вв. н. э.— К., 1993.

Крыжицкий С. Д. Архитектура античных государств Северного Причерноморья.— К., 1993.

Крыжицкий С. Д. Жилые ансамбли древней Ольвии IV—II вв. до н. э.— К., 1971.

Крыжицкий С. Д. Жилые дома античных городов Северного Причерноморья (VI в. до н. э.— IV в. н. э.).— К., 1982.

Крыжицкий С. Д. Ольвия. Историографические исследования архитектурно-строительных комплексов.— К., 1985.

Крыжицкий С. Д., Буйских С. Б., Бураков А. В., Отрешко В. М. Сельская округа Ольвии.— К., 1989.

Крыжицкий С. Д., Буйских С. Б., Отрешко В. М. Античные поселения Нижнего Побужья (археологическая карта).— К., 1990.

Культура населения Ольвии и ее округи в архаическое время.— К., 1987.

Лапин В. В. Греческая колонизация Северного Причерноморья (критический очерк отечественных теорий колонизации).— К., 1966.

Латышев В. В. Исследования об истории и государственном строе города Ольвии.— СПб., 1887.

Леви Е. И. Ольвия. Город эпохи эллинизма.— Л., 1985.

Лейпунская Н. А. Керамическая тара из Ольвии (из опыта изучения амфор VI—IV вв. до н. э.).— К., 1981.

Марченко К. К. Варвары в составе населения Березани и Ольвии.— Л., 1988.

Надписи Ольвии (1917—1965).— Л., 1968.

Ольвия.— К., 1940.— Т. I.

Ольвия.— К., 1975.

Ольвия и ее округа.— К., 1986.
Ольвия и Нижнее Побужье в античную эпоху // МИА.— 1956.
Ольвия. Теменос и агора.— М.— Л., 1964.
Ольвія.— Т. II // АП УРСР.— 1958.— Т. VII.
Паровіч-Пешикан М. Некрополь Ольвии эллинистического времени.— К., 1974.
Північне Причорномор'я в античну епоху.— Т. I. // АП УРСР.— 1962.— Т. XI.
Русяєва А. С. Античные терракоты Северо-Западного Причерноморья (VI—I вв. до н. э.).— К., 1982.
Русяева А. С. Земледельческие культуры в Ольвии догетского времени.— К., 1979.
Русяева А. С. Религия и культы античной Ольвии.— К., 1992.
Скуднова В. М. Архаический некрополь Ольвии.— Л., 1988.
Художественная культура и археология античного мира.— М., 1976.
Belin de Ballu E. Olbia lite antique du littoral Nord de la mer Noire.— Leiden, 1972.
Latyshev V. Inscriptiones Tyrae, Olbiae, Chersonesi Tauricae. // IPE, 1^2. Petropol, 1916.
Wasowicz A. Olbia Pontique et son territoire.— Pares, 1975.